

ПРАВА ЖІНОК У МУСУЛЬМАНСЬКОМУ СВІТІ

Хажжаж Мохаммед Амін (Марокко)

Науковий керівник – доц., к. психол. н. Моргунова Н.С.

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

м. Харків, Україна

Тема прав жінок у мусульманському світі сьогодні, як і раніше, залишається актуальною темою досліджень, коли в західному суспільстві склався стійкий стереотип щодо обмеження прав та інших особливостей становища жінок у мусульманському світі. На думку більшості європейських учених, іслам не просто ставить жінку у безправне становище, а й стверджує її неповноцінність. Однак у самих мусульман інша, абсолютно протилежна думка з цього приводу. Мусульманські правознавці вважають чоловіків і жінок рівними у своїх правах, згідно з Кораном та реальною практикою суспільних відносин. Цікаво, що однакові цитати з Корану трактуються західними та мусульманськими вченими по-різному, виходячи з їх переконань і наявності різноманітних фактів, що підтверджують конкретне трактування [2].

Правове становище жінки у мусульманських країнах визначає іслам. Однак, щоб оцінити всю повноту його впливу на становище жінки, необхідно розглянути її статус до появи ісламу. У доісламській Аравії за жінкою практично не визнавалася жодна соціальна роль у суспільстві. Вона була лише товаром, який купується та продається. Є історичні свідчення того, що араби вбивали новонароджених дівчаток, щоб уникнути ганьби та бідності. Ця практика відома як *вад аль-банат* (ар. *بانت وأد*) й існувала в деяких племенах доісламської Аравії. Ось що говориться в Корані про це: «Коли комусь із них повідомляють звістку про дівчинку, обличчя його чорніє, і він стримує свій гнів. Він ховається від людей через погану звістку. Чи залишить він собі дитину з ганьбою чи закопає її в землю? Воістину, погані їхні рішення!» (Ан-Нахль, 58-59).

Якщо жінка йшла з дому батька, вона повністю втрачала свободу. Вона не мала права висловлювати свою думку щодо будь-яких справ. У деяких народів жінка у разі смерті чоловіка мала стати дружиною когось із його родичів. Їй не можна було навіть повертатися до будинку своїх батьків, бо вона вважалася невід'ємною частиною сім'ї свого чоловіка. У таких умовах ні про яку повагу до неї не могло бути й мови.

З прийняттям ісламу змінилася структура мусульманського суспільства та гендерні ролі. Норми ісламу покращили становище жінок у суспільстві, наділивши їх правами. Мусульманські жінки, згідно з ісламом, мали більші права, ніж багато європейських жінок до ХХ століття. Наприклад, обмеження правоздатності жінок відповідно до французького права було усунуто лише у 1965 році.

За ісламом, права матері почали перевершувати права батька. Про це свідчить хадис, який наводить Абу Хурайра: «Одна людина запитала пророка, та благословить його Аллах і вітає: «Хто з людей найбільш гідний мого доброго ставлення до нього?», Посланник Аллаха відповів: «Твоя мати». Людина запитала: «А потім хто?» Він відповів: «Твоя мати». Людина запитала: «А потім хто?» Він відповів: «Твоя мати». Людина запитала: «А потім хто?» Посланець Аллаха відповів: «Твій батько» [1].

Іслам застеріг чоловіка від несправедливості стосовно жінки. У прощальному хаджі пророк заповідав мусульманським чоловікам, щоб вони боялися гніву Господнього, у разі несправедливого ставлення до жінки, адже вони даровані чоловікам самим Аллахом. Згідно з ісламом, шлюб розглядається як «договір», в якому згода жінки є обов'язковою для одруження. Жінки отримали право наслідування та недоторканності свого майна, яке раніше, у патріархальному суспільстві, давалося лише родичам чоловічої статі.

Іслам зробив увагу, приділену дочкам, запорукою для благополуччя людини в День Суду: «Хто забезпечує двох дівчаток, поки вони не досягнуть зрілості, то я і він прийдемо в Судний день разом», – каже Посланник Аллаха.

Таким чином, саме з появою та поширенням ісламу жінка з бездушної безправної людини перетворюється на суб'єкта правовідносин, який має певні права.

Розглядаючи гендерні ролі жінки в мусульманській родині, зупинемося на деяких моментах. Згідно мусульманській традиції, основна роль жінки полягає в догляді за дітьми й домашнім вогнищем. Утім, за наявності бажання, мусульманська жінка також може займатися торгівлею чи політичною діяльністю (з єдиним «але»: якщо чоловік дає на це згоду та якщо це не заважатиме їй так само займатися дітьми й господарством). Дружина Мохаммеда Хадіджа займалася торгівлею, татарська цариця Сююмбіке стала легендарним державним діячем. У XV сторіччі було укладено 12-томний біографічний словник, що містить інформацію про 1075 жінок-учених (автор праці – аль-Шакхаві).

Іслам дозволяє жінкам працювати за умови, якщо вони не залишатимуться наодинці з чоловіками, та якщо робота не заважатиме догляду за дітьми й домом. У жіночих навчальних закладах чи спортивних центрах перевагу надають саме жінкам. Утім, деякі ісламські спільноти й досі не надають жінці права обіймати посаду судді (що пов'язують із бажанням огородити її від розгляду жорстких та кривавих кримінальних справ). І, на жаль, в умовах сьогодення в деяких мусульманських країнах, серед яких Єгипет, Саудівська Аравія, Ірак, нерідким явищем залишаються обмеження у сфері освіти та роботи. Серед плюсів: усе зароблене жінка може витратити на власний розсуд, тоді як чоловіки витрачають отримані за роботу гроші на всю родину.

На етапі розвитку мусульманських країн права жінок значно розширилися. Однак така тенденція відзначається не в усіх країнах мусульманського світу. Так, наприклад, Саудівська Аравія є однією з найконсервативніших країн у цьому плані. Тут жінки мають дуже невеликий обсяг прав, який був несуттєво розширений тільки в 2011 році. У той же час, в

Ірані жінки ведуть активне економічне, соціальне та політичне життя. З погляду змісту правового статусу жінок, юридичні норми Саудівської Аравії та Ірану є нерідко протилежними. Нижче наведено порівняльну характеристику окремих аспектів правового становища жінок у цих державах.

Право на освіту. У Саудівській Аравії жінки можуть здобувати освіту лише з дозволу батька чи чоловіка. Багато саудівських жінок здобувають освіту, проте тих, хто її використовує, значно менше. Вони навчаються у спеціальних жіночих закладах вищої освіти, де студентський і викладацький склад також складається виключно з жінок. В Ірані жінки у цьому сенсі вільніші. Вони самі вільні обирати, вчитися чи ні. Заклади вищої освіти Ірану змішаного типу, де за однією партою сидять як жінки, так і чоловіки.

Право на трудову діяльність. Лише кілька років тому саудівські жінки отримали право на працю. Однак працювати вони мають право, по-перше, лише отримавши офіційний дозвіл чоловіка чи батька, по-друге, лише у суто жіночих колективах (як і жінки інших національностей у Саудівській Аравії). В Ірані більшість жінок працює: вони обіймають посади в бізнесі, парламенті, армії, банках, крім посад президента та суддів. При цьому застосовується принцип відокремлення службових місць жінок від службових місць чоловіків.

Право на управлінні транспортним засобом. У Саудівській Аравії заборонено керувати автомобілем не лише громадянкам цієї країни, а й іноземкам. У грудні 2011 року Вища релігійна рада Саудівської Аравії (Меджеліс аль-Іфта ель-Аала) залишила в силі заборону на видачу прав водія жінкам. Рада, що складається з 150 вчених-богословів, впевнена, що якщо жінки отримають права, королівство спіткають такі напасті, як різке збільшення проституції, гомосексуалізму, поширення порнографії та розлучень. Професор Камаль Субхі стверджував, що якщо жінкам дозволити керувати автомобілем, через десять років у цій країні не залишиться незаймана [3]. Ця заборона була дійсна до 2018 року.

В Ірані жінки мають право керувати автомобілем. В Ірані навіть є спосіб знайомства, який носить назву «машинний»: у популярні тут малолітражки залазять одразу по п'ять-шість молодих людей та починають їздити колами довкола головної міської площі. Як тільки побачать, що біля набитої дівчатами машини відчинилися вікна, кидають туди записки зі своїми телефонами.

У Саудівській Аравії жінка не може з'являтися на вулиці сама, це заборонено законом. Жінкам дозволяється недовга прогулянка і лише у супроводі чоловіка чи іншого близького родича. У громадських місцях усі жінки в Саудівській Аравії, незалежно від національності та громадянства, зобов'язані носити довгу чорну сукню-халат. Колір – лише чорний. Ні темно-фіолетовий, ні коричневий, ніякий інший. В Ірані таких суворих заборон немає. Жінки мають право самотійно перебувати на вулиці. Єдина умова – перебувати на людях лише з покритою головою.

Всі перелічені вище права і заборони можуть здатися західній людині неприйнятними та дикими, проте не варто забувати про історичні, культурні та соціально-економічні особливості розвитку кожного народу. Крім того, всупереч поширеній думці, зміст правового статусу мусульманських жінок може суттєво відрізнятись в окремих державах, що є результатом відмінності правотворчих факторів, які враховуються законодавцем у процесі створення юридичних норм.

Звернемо увагу на те, що Марокко вважається однією з найбільш прогресивних арабських країн у питанні прав жінок завдяки системним реформам Сімейного кодексу (Мудавана). Сучасний етап характеризується масштабним оновленням законодавства, ініційованим королем Мухаммедом VI у 2022-2024 роках. Ось ключові права жінок, згідно з новими реформами (2004-2025). Шлюб та опіка. Вік шлюбу: офіційний мінімальний вік для обох статей становить 18 років. Самостійність: жінка має право укласти шлюб без згоди опікуна-чоловіка (валі). Багатоженство вже є суттєво обмеженим. Чоловік повинен отримати згоду першої дружини та дозвіл суду, обґрунтований

особливими обставинами (наприклад, хвороба або безпліддя). Жінки зараз вже мають рівне з чоловіками право ініціювати розірвання шлюбу. Матері зберігають право опіки над дітьми навіть у разі повторного шлюбу. Батьківська опіка тепер розглядається як спільна відповідальність обох батьків. Майно та спадщина: хоча класичне правило (жінка отримує вдвічі менше за чоловіка) зберігається, нові норми дозволяють власникам майна робити необмежені прижиттєві дарування спадкоємцям. Тепер визнається внесок жінки у ведення домашнього господарства як економічний внесок у сімейне майно. У 2018 році набув чинності закон, що криміналізує жорстоке поводження з жінками, включаючи сексуальні домагання та примусовий шлюб. Жінки в Марокко активно залучені до вищої освіти та ринку праці, особливо у великих містах як Касабланка та Рабат.

Іслам у марокканській інтерпретації доводить, що релігійні норми можуть адаптуватися до сучасних стандартів прав людини, забезпечуючи жінкам високий рівень свободи та безпеки. Порівнюючи Марокко з Саудівською Аравією та Іраном у 2024-2025 роках, можна побачити три різні траєкторії розвитку прав жінок в ісламському світі: від стабільного прогресу до стрімких реформ зверху або посилення обмежень.

Представимо у таблиці порівняльну характеристику (станом на 2025 рік) прав жінок у Марокко та більш консервативних країнах, таких як Саудівська Аравія та Іран.

Сфера	Марокко (Поміrkований прогрес)	Саудівська Аравія (Стрімкі реформи)	Іран (Посилення контролю)
Особиста свобода	Жінки мають право на самостійні подорожі та проживання; дрес-код є справою особистого вибору.	Скасовано заборону на водіння (2018); жінки >21 року можуть отримувати паспорт і подорожувати без дозволу опікуна.	Діє обов'язковий хіджаб; заміжнім жінкам потрібен дозвіл чоловіка на отримання паспорта та виїзд за кордон.

Шлюб та опіка	Вік шлюбу – 18 років. Спільна опіка над дітьми; обмежене багатоженство.	Опікун все ще потрібен для укладання шлюбу; проте жінки отримали право ініціювати розлучення та опіку за певних умов.	Мінімальний вік шлюбу – 13 років (можливо раніше з дозволу суду). Опіка та право на роботу часто залежать від волі чоловіка.
Участь у суспільстві	Висока активність у політиці та освіті; жінки обіймають посади мерів та міністрів.	Частка жінок на ринку праці перевищила 30%; доступ до військових та авіаційних професій.	Жінки активно вчаться, але стикаються з «гендерним апартеїдом» у правовій сфері; обмеження в професіях, що «шкодять гідності сім'ї».

Отже, можна зробити певні висновки щодо сучасних ключових відмінностей прав жінок у цих країнах. Саудівська Аравія робить ставку на економічну модернізацію. У 2024 році Саудівська Аравія навіть очолила Комісію ООН зі становища жінок, що викликало дискусії, але підкреслило її амбіції стати регіональною моделлю. Основний фокус був зосереджений на залученні жінок до бізнесу, спорту та оборони. В Ірані спостерігається зворотна тенденція. Після протестів «Жінка, Життя, Свобода» влада посилила нагляд. У 2024-2025 роках прийнято жорсткий законопроект про «Хіджаб і цнотливість», що передбачає великі штрафи та тюремні терміни за порушення норм одягу. Марокко залишається найбільш збалансованою країною, де реформи 2024 року впроваджуються через суспільний діалог, а не лише державні декрети, що робить їх більш сталими.

Отже, у наш час Марокко забезпечує найбільшу правову стабільність, Саудівська Аравія демонструє найшвидшу динаміку змін, тоді як Іран залишається країною з найбільш суворими законодавчими обмеженнями для жінок у регіоні.

Список джерел:

1. Обмеження прав жінок в ісламі: міф чи реальність. URL: <https://teenergizer.org/2018/03/obmezhennya-prav-zhinok-v-islami-mif-chi-realnist-2/>
2. The Study Quran: A New Translation and Commentary / (Ed. Nasr, S. H. New York : HarperOne, 2015. 2048 p.
3. Usher S. 'End of virginity' if women drive, Saudi cleric warns. URL: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-16011926>

ДВАДЦАТЬ ЧЕТЫРЕ СОЛНЕЧНЫХ ТЕРМИНА: ТРАДИЦИОННАЯ МУДРОСТЬ КИТАЯ И СОВРЕМЕННОЕ ПЕРЕОСМЫСЛЕНИЕ

Хэ Хайци (Китай)

Научный руководитель – маг. фил. наук, преподаватель Нусретиллаева И.К.

Казахский национальный университет имени аль-Фараби

Алматы, Казахстан

Двадцать четыре солнечных термина – это система знаний, созданная древними китайскими земледельцами на основе наблюдений за движением Солнца и сезонными изменениями в природе. Зародившись в доциньскую эпоху и окончательно сформировавшись в эпоху Западной Хани, после включения в официальный календарь, они стали воплощением мудрости китайской аграрной цивилизации. 30 ноября 2016 года эти термины были внесены в Репрезентативный список нематериального культурного наследия человечества ЮНЕСКО, став важнейшим символом традиционной китайской культуры.

В современную эпоху урбанизация и индустриализация коренным образом изменили традиционный уклад жизни, однако ключевая идея «единства Неба и человека», заложенная в систему солнечных терминов, сохраняет свою актуальность в сфере здорового образа жизни, культурной идентичности и формирования экологического мировоззрения. Данная статья